

ISKUSTVA PRILIKOM IZRADE 1. SVESKA VODIČA KROZ FONDOVE I ZBIRKE DRŽAVNOG ARHIVA U ZAGREBU

Branka Molnar*

UDK: 930.25(497.5)

Branka Molnar: Iskustva prilikom izrade 1. sveska Vodiča kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 8/2009, str. 273–288.

Izvirnik v hrvaščini, izvleček v hrvaščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Državni arhiv u Zagrebu je u studenome 2008. godine objavio prvi svezak Vodiča kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu s pripadajućim Kazalima. Osim tih knjižnih izdanja, Arhiv je istovremeno promovirao i online izdanje Vodiča koje je dostupno putem interneta. U članku se opisuju pripremne radnje, metode i tehnike koje su arhivisti Državnog arhiva u Zagrebu primjenjivali u nastojanju da arhivistički opišu ukupno 1148 fondova i zbirki, koliko ih je prezentirano u prvom svesku Vodiča, problemi na koje su nailazili tijekom tog procesa te načini na koje su ih rješavali.

UDC: 930.25(497.5)

Branka Molnar: Experiences Gained During the Production of the Archival Guide to the Fonds and Collections of the State Archives in Zagreb vol. 1. Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 8/2009, pp. 273–288.

Original in Croatian, abstract in Croatian and English, summary in English.

In November 2008 the State Archives in Zagreb published the Archival Guide to the Fonds and Collections of the State Archives in Zagreb vol. 1 with Indexes. Besides these book editions, State Archives in Zagreb at the same time introduced an Online Archival Guide, accessible on the web for free. This article describes the preparing practice, methods and techniques used by archivists of the State Archives in Zagreb and their effort to accomplish archival descriptions of 1148 fonds and collections, which are presented in the first volume of this Archival Guide, problems which occurred during this process and procedures to resolve them.

Ključne besede: arhivski vodnik, kazalo, fond, zbirka, Državni arhiv u Zagrebu.

1. PRIPREMNE RADNJE

1.1 FIZZ

Najvažnija pripremna radnja koja je prethodila izradi Vodiča bila je odluka usvojena u Državnom arhivu u Zagrebu 2004. godine o uspostavi središnje web-baze podataka u koju će arhivisti Državnog arhiva u Zagrebu moći unositi i redovno ažurirati podatke o arhivskim fondovima i zbirkama za koje su nadležni, odnosno koje su sredili i opisali. Također, bilo je odlučeno da će ta aplikacija sadržavati i prikladnu formu za ujednačeni ispis unesenih podataka o fondovima i zbirkama, što će samo po sebi omogućavati i pripremu novih, zajedničkih obavijesnih pomagala, u ovom slučaju arhivskog vodiča.

Tako je tijekom 2005. godine programirana PHP web-aplikacija *Fondovi i zbirke Zagreba* (skraćeno: FIZZ) i instalirana na Linux poslužitelj jednog hrvatskog internet providera. Aplikaciji su arhivisti pristupali preko interneta, rabeći svoje korisničko

* *Branka Molnar, arhivist specijalist, voditeljica I Odjela za sređivanje i obradu arhivskog gradiva, Državni arhiv u Zagrebu, Opatička 29, 10000 Zagreb, Hrvatska.*

ime i pristupnu lozinku. Rad u FIZZ-u (v. primjer na slici 1) pokazao se vrlo jednostavnim te je količina unesenih podataka o fondovima i zbirka ubrzano rasla, naročito u slučajevima kada se radilo o gradivu za koje su već bili sastavljeni inventari u elektroničkom formatu. Ipak, morao se uložiti dodatni napor kako bi se opisali fondovi i zbirke koji u to vrijeme još nisu imali zadovoljavajuća obavijesna pomagala.

SIGNATURA

KLASA ⓘ

NAZIV

VREMENSKI RASPON /

DULJINA

TEHNIČKE JEDINICE

STVARATELJ

NAZIV

NAZIV RASPON SJEDIŠTE

PROMJENE NAZIVA

LISTA PROMJENA NAZIVA STVARATELJA

Communitas civium Civitatis Montis Graecensis	1242	1847.	Zagrebački Gradec	<input type="button" value="✖"/>
Magistratus Liberae Regiaeque Civitatis Montis	1610	1850	Zagrebački Gradec	<input type="button" value="✖"/>
POGLAVARSTVO SLOBODNOG I KRALJEVSKOG GR		1850	ZAGREB	<input type="button" value="✖"/>
Communitas civium Civitatis Montis Graecensis	1242	1847	Zagrebački Gradec	<input type="button" value="✖"/>
Iudex, senatores ac tota communitas	1609	1847	Zagreb	<input type="button" value="✖"/>

SJEDIŠTE

VREMENSKI RASPON

HISTORIJAT

Korisničko web-sučelje FIZZ-a (detalj) (slika 1)

Arhitektura FIZZ-a se u potpunosti temelji na Općoj međunarodnoj normi za opis arhivskoga gradiva ISAD (G) i na hrvatskoj arhivističkoj klasifikaciji, s više od 80

polja predviđenih za unos podataka o fondovima i zbirkama i grupiranih u sljedećim cjelinama:

1. Identifikacija na razini fonda ili zbirke (signatura fonda ili zbirke, oznaka njihove klase i podklase, naziv fonda ili zbirke te vremenski raspon i količina gradiva);
2. Podaci o stvaratelju fonda ili zbirke (naziv, promjene naziva, sjedište, vremenski raspon, historijat i ustroj stvaratelja);
3. Podaci o sadržaju i sređenosti fonda ili zbirke (opis sadržaja, opis načina sređivanja, oznaka stupnja sređenosti);
4. Podaci o serijama (nazivi i oznake serija);
5. Podaci o eventualno provedenim postupcima izlučivanja gradiva;
6. Podaci o izrađenim arhivističkim obavijesnim pomagalima (vrste pomagala, autori, godina izrade);
7. Podaci o jeziku i pismu u gradivu;
8. Podaci o vrednovanju gradiva (stupanj valorizacije i njezin opis);
9. Topografski podaci o smještaju gradiva u spremištu (adresa, naziv i oznaka spremišta, oznaka police, reda i odjeljka);
10. Podaci o stupnju sačuvanosti gradiva s opisom eventualnih vremenskih ili sadržajnih praznina u gradivu;
11. Opis tvornih značajki fonda ili zbirke (nosač zapisa, stupanj oštećenosti, podaci o konzerviranju, restauriranju ili mikrofilmiranju);
12. Podaci o sačuvanim registraturnim pomagalima u sastavu fonda ili zbirke;
13. Podaci o dopunskim izvorima i bibliografski podaci;
14. Podaci o preuzimanju gradiva u arhiv i o prethodnoj arhivističkoj obradi;
15. Podaci o eventualno predviđenim naknadnim preuzimanjima gradiva;
16. Podaci o dostupnosti gradiva za korištenje;
17. Napomene.

Već na osnovu činjenice da je u FIZZ-u predviđeno toliko polja za unos podataka o gradivu može se zaključiti da se aplikacijom nastojalo obuhvatiti višerazinski i potpuni arhivistički opis fondova i zbirki kao svojevrsnu sintezu ISAD(G) norme, matičnih listova i inventara fondova i zbirki. Prilikom opisivanja gradiva i unosa podataka u FIZZ arhivisti su pažljivo birali terminologiju, čime su postavljali temelje za budući normirani arhivistički opis fondova i zbirki u planiranom Vodiču.

1.2 ISPIS PODATAKA

Tijekom sljedeće dvije godine (2005. - 2007.) u FIZZ su uneseni podaci o svim fondovima i zbirkama koji su u to vrijeme bili pohranjeni u Državnom arhivu u Zagrebu. Radilo se o ukupno 1131 fondu i 17 zbirkama. Za veliku većinu njih već su ranije bila sastavljena obavijesna pomagala tako da je upis podataka o njima bio relativno brz i potpun. Ipak, za jedan dio fondova najmanje vrijednosti nisu bila izrađena cjelovita obavijesna pomagala te su se takvi fondovi upisivali u FIZZ samo s osnovnim elementima opisa: signatura i naziv fonda, vremenski raspon i količina

gradiva, arhivistička obavijesna pomagala, sjedište i vremenski raspon djelovanja stvaratelja fonda.

Sljedeći korak u pripremi Vodiča bio je ispis unesenih podataka o fondovima i zbirkama. Forma za ispis (v. sliku 2) sadržavala je sljedeće podatke:

1. Podaci o fondu ili zbirci
(signatura i naziv fonda ili zbirke, vremenski raspon gradiva, količina gradiva, opis sadržaja i valorizacije gradiva, jezik, pismo, podatke o obavijesnom pomaganju);
2. Podaci o stvaratelju
(naziv i promjene naziva stvaratelja, njegovo sjedište, vremenski raspon djelovanja i historijat);
3. Popis serija u fondu ili zbirci;
4. Podaci o dopunskim izvorima;
5. Bibliografski podaci (o fondu, o stvaratelju, ostala bibliografija).

PODACI O FONDU/ZBIRCI

Signatura fonda ili zbirke: HR-DAZg-1
Naziv fonda ili zbirke: POGLAVARSTVO SLOBODNOG KRALJEVSKOG GRADA ZAGREBA
Vremenski raspon gradiva: [1258./1850. [1864.]

Duljina u d/m: 140,50 d/m
Tehničke jedinice: 975,00 kut, 719,00 kom,

Sadržaj fonda ili zbirke

Gradivo ovoga fonda nastalo je radom gradske uprave tijekom sedam stoljeća, a čine ga razne vrste isprava (privilegiji, darovnice, mandati, intimati, epistolae, acta), popisnici (elenki), kazala, koncepti zapisnika, čistopisi zapisnika i spisi.

Valorizacija:
Gradivo 1. stupnja

Osim uvida u ustroj i poslovanje gradske uprave, gradivo ovog fonda omogućuje uvid u najvažnija događanja iz prošlosti grada i o životu njegovih stanovnika.

Većina isprava sačuvana je u izvornom obliku, a čak devedeset sedam isprava sastavljeno je na pergameni i provideno visećim pečatom. Treba naglasiti diplomatsku vrijednost vladarskih isprava (na primjer, darovnica kralja Bele IV. iz 1258., potvrđnice Zlatne bule iz 1270., 1324., 1359., potvrđnica prava na Markov sajam 1464., povelja iz 1569. o održavanju Cvjetnog sajma i druge). Među ostalim ispravama posebno treba istaknuti statutarne odredbe od 1242. do 1429., statut iz 1609., reformirani statut iz 1618. i svečanu potvrđnicu Statuta iz 1609. godine kralja Karla VI. iz 1712.

Osim isprava, u fondu se ističu i zapisnici sjednica Poglavarstva, koji daju brojne podatke o načinu poslovanja gradske uprave. Veliku vrijednost imaju i zapisnici iz javnica (fessiones), popisi kuća i stanovnika, inventari, odredbe o limitacijama, te spisi o osnivanju Narodne straže 1848. Sačuvan je i spis o prvom letu balonom u Zagrebu, o pokušaju uvođenja cjevovoda, spis o saslušanju žena optuženih da su vještice, nekoliko nacrtu kuća, crkava i kapela, te nacrt gradskog zdenca.

Fond može poslužiti kao izvor za brojna istraživanja iz područja političke, pravne, socijalne i gospodarske povijesti grada Zagreba.

Jezik: latinski, Jezik: njemački, Jezik: hrvatski, Jezik: mađarski, Jezik: talijanski
Pismo: latinica, Pismo: kurzivna gotica, Pismo: knjižna gotica, Pismo: kurzivna humanis, Pismo: karolina, Pismo: 2. ćirilica

ARHIVISTIČKA OBAVIJESNA POMAGALA

2000., analitički inventar

PODACI O STVARATELJU

Naziv stvaratelja:
Sjedište stvaratelja: Zagrebački Gradec, Zagreb
Vremenski raspon: 1242.-1850.

Primjer forme za ispis iz FIZZ-a, detalj (slika 2)

Iako je forma za ispis podataka iz FIZZ-a bila očito reducirana jer je veliki broj elemenata opisa fondova i zbirki i dalje bio vidljiv samo u bazi i nije se pojavljivao u ispisu, moglo se predvidjeti da će ukupni opseg tako ispisanih podataka biti jako velik. U konačnici, to je moglo značiti da će Vodič imati i preko 2000 stranica. To je utjecalo na odluku da se Vodič objavi u dva sveska, pri čemu će podaci o dopunskim izvorima i bibliografski podaci o fondovima i zbirkama biti objavljeni u 2. svesku. U međuvremenu je u Državni arhiv u Zagrebu pristiglo još tridesetak novih akvizicija fondova i zbirki, za čiji je opis trebalo vremena. Te akvizicije nisu mogle biti prikazane u 1. svesku, što je bilo još jedan argument za odluku o izdavanju 2. sveska Vodiča.

Pripreme radnje za objavljivanje 1. sveska Vodiča nisu bile završene ispisom podataka iz FIZZ-a. Ispisane podatke trebalo je još nekoliko puta pročitati i provjeriti, tekstove o fondovima i zbirkama terminološki uskladiti, uočiti slučajeve kada je dolazilo do ponavljanja obavijesti, posebnu pažnju obratiti na historijate stvaratelja fondova unutar iste klase ili podklase i, na kraju, lektorirati. Ipak, glavni dio posla bio je napravljen. Sada je trebalo oblikovati knjigu.

2. PRVI SVEZAK VODIČA KROZ FONDOVE I ZBIRKE DRŽAVNOG ARHIVA U ZAGREBU

2.1 KNJIŽNO IZDANJE

2.1.1 UVODNI DIO VODIČA

Budući da je 1. svezak Vodiča zapravo arhivističko obavijesno pomagalo, nije se smjelo izgubiti iz vida da kao takav, unatoč ogromnoj količini informacija koju će sadržavati, mora biti razumljiv, pregledan i jednostavan za korištenje. Njegov sadržaj trebalo je organizirati tako da omogući korisnicima upoznavanje s arhivističkom terminologijom i s cjelinom fundusa Državnog arhiva u Zagrebu kako bi oni mogli postati što samostaljniji u svom radu i istraživanju.

U tu je svrhu trebalo u početnom, uvodnom dijelu Vodiča obrazložiti kontekst njegova nastanka, opisati elemente opisa fondova i zbirki, prikazati hrvatski nacionalni klasifikacijski sustav arhivskih fondova i zbirki i njegovu primjenu u Državnom arhivu u Zagrebu. Također, osim cjelovitog popisa svih opisanih fondova i zbirki, trebalo je iskazati kratice i skraćenice korištene u tekstovima i dati kratke upute korisnicima kako da citiraju arhivski fond, zbirku, pojedinu cjelinu ili komad gradiva. Taj početni dio Vodiča paginiran je rimskim brojevima i ima nekoliko manjih cjelina:

1. Riječ izdavača;
2. Predgovor;
3. Uvod;
4. Klasifikacija arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske;
5. Klasifikacija fondova i zbirki u Državnom arhivu u Zagrebu;
6. Popis fondova i zbirki u Državnom arhivu u Zagrebu;
7. Kratice i skraćenice;
8. Upute za citiranje arhivskoga gradiva iz fondova i zbirki.

2.1.2 SADRŽAJ VODIČA

Kao što smo to već ranije naveli, 1. svezak Vodiča sadrži arhivističke opise 1131 fonda i 17 zbirki pohranjenih u Državnom arhivu u Zagrebu. Radi se o ukupnoj iskazanoj količini od 59.901 arhivskih kutija, 36.040 knjiga, 884 mape, 570 fascikala, 2798 svežnjeva, 85 omota i 11.366 komada gradiva koje potječe iz razdoblja od 1258. do 2004. godine. Sadržajno, Vodič je podijeljen na 11 velikih cjelina u skladu s hrvatskom nacionalnom arhivističkom klasifikacijom, prema kojoj se fondovi i zbirke u Državnom arhivu u Zagrebu grupiraju u skupine, odnosno klase od A do L:

- A. Uprava i javne službe;
- B. Pravosuđe,
- C. Vojne postrojbe, ustanove i organizacije;
- D. Odgoj i obrazovanje;
- E. Kultura, znanost i informiranje;
- F. Zdravstvo i socijalne ustanove;
- G. Gospodarstvo i bankarstvo;
- H. Političke stranke, društveno-političke organizacije i sindikati;
- I. Društva, udruge, udruženja;
- K. Vlastelinski, obiteljski i osobni fondovi;
- L. Zbirke izvornoga arhivskoga gradiva.

Navedene cjeline, klase, dijele se na poglavlja prema pripadajućim podklasama, također u skladu s klasifikacijom. Tako prva cjelina (A.) sadrži poglavlja od A.1. do A.5., druga (B.) sadrži poglavlja od B.1. do B.5., treća cjelina (C.) ima samo poglavlje C.1., četvrta cjelina (D.) sadrži poglavlja od D.1. do D.7., i tako dalje redom... Na početku svake cjeline i poglavlja nalazi se sažeti opis skupine fondova ili zbirke koji pripadaju određenoj cjelini (klasi) i njezinim podklasama, kao što to pokazuje sljedeći primjer za opis klase A (i podklase A.1.):

U Državnom arhivu u Zagrebu čuva se ukupno 190 fondova nastalih radom tijela uprave i javnih službi na području grada Zagreba i Zagrebačke županije u razdoblju od 13. stoljeća do 1990. U hrvatskom arhivističkom klasifikacijskom sustavu ti su fondovi označeni kao fondovi klase A. Prema razdoblju u kojem je djelovao stvaratelj čijim je radom arhivsko gradivo nastalo, a koje se označava sukladno promjenama društvenog i državnog uređenja u kojima je stvaratelj djelovao, fondovi klase A pohranjeni u Državnom arhivu u Zagrebu dijele se na pet skupina u rasponu od A.1. do A.5. Skupina A.1. sadrži fondove nastale radom uprave i javnih službi do 1848., skupina A.2. se odnosi na razdoblje od 1848. do 1918., A.3. na razdoblje od 1918. do 1941., A.4. na razdoblje 1941. - 1945., a A.5. na razdoblje 1945.-1990.

Iako su unutar ove klase zastupljeni i fondovi stvaratelja oblasne i okružne nadležnosti, u najvećem broju radi se o fondovima nastalim radom upravnih tijela u kotarima, gradovima i općinama, odnosno radom različitih poglavarstava, ureda, narodnih odbora, skupština itd.

Ti fondovi sadrže vrijedne podatke za istraživanje političkih, upravnih, ali i gospodarskih, kulturnih te općenito društvenih promjena koje su se događale na području današnjeg grada Zagreba, Zagrebačke županije i šire.

Osim što su fondovi vrijedni istraživačima, veliki broj građana svakodnevno ih koristi u svrhu rješavanja svojih imovinsko-pravnih odnosa.

Skupina A.1. sadrži samo jedan fond, Poglavarstvo slobodnog kraljevskog grada Zagreba, odnosno gradivo nastalo djelovanjem magistrata Zagrebačkog Gradeca od njegovih početaka u 13. stoljeću do ujedinjenja s Kaptolom, Novom Vesi i Vlaškom ulicom u Grad Zagreb 1850.

Fondovi i zbirke prikazani u Vodiču opisani su s ukupno 15 elemenata opisa usklađenih s ISAD (G) normom. To su sljedeći elementi, grupirani u četiri područja opisa:

A. PODRUČJE IDENTIFIKACIJE

A.1. Naziv fonda ili zbirke

Naziv arhivskoga fonda je posljednji naziv stvaratelja fonda. Ako je fond poznatiji pod nekim ranijim nazivom, navodi se taj naziv.

Primjer: POGLARVARSTVO SLOBODNOG KRALJEVSKOG GRADA ZAGREBA
SUDBENI STOL U ZAGREBU (OKRUŽNI SUD)
BOLNICA MILOSRDNIH SESTARA U ZAGREBU
GRADEČKI CEH KROJAČA

Za osobne fondove u nazivu je uporabljeno prezime i ime stvaratelja gradiva, a za obiteljske fondove samo prezime obitelji.

Primjer: DELIĆ STJEPAN
OBITELJ ARBANAS

Zbirke imaju nazive prema temi, prema vrsti gradiva koje sadrže ili prema svome sakupljaču, odnosno stvaratelju.

Primjer: ZBIRKA ZAGREBAČKA THEATRALIA
KARTOGRAFSKA ZBIRKA
ZBIRKA ULČNIK IVAN

A.2. Signatura fonda ili zbirke

Identifikacijska oznaka, odnosno signatura fonda ili zbirke sastoji se od oznake zemlje prema posljednjoj verziji ISO 3166, oznake Državnog arhiva u Zagrebu sukladno nacionalnoj normi za označavanje arhiva i matičnog broja fonda ili zbirke u Državnom arhivu u Zagrebu.

Primjer: HR-DAZG-1

Signatura fonda ili zbirke dopunjena je oznakom vrste gradiva, odnosno klasifikacijom fonda ili zbirke, izraženom u zaglavlju i na margini stranice Vodiča uz pripadajući naziv fonda ili zbirke.

Primjer:

I. DRUŠTVA, UDRUGE, UDRUŽENJA I.1. Strukovna i staleška

I.1.1.

CEHOVI

Gradečki cehovi

A.3. Vremenski raspon gradiva

Vremenski raspon gradiva sadrži prvu i posljednju godinu nastanka gradiva u vrijeme djelovanja stvaratelja tog gradiva. Ako je gradivo u cjelini nepotpuno sačuvano, to se označava kosom crtom.

Vrijeme nastanka gradiva može se razlikovati od vremena djelovanja stvaratelja. U tom se slučaju predspisi, odnosno poslijespisi stavljaju u uglate zagrade. Kada nedostaju pojedina godišta u okviru raspona gradiva, granična se godišta odvajaju zarezom.

Primjer: 1955. - 1962.
1258./1850. [1851./1864.]
1844. - 1848., 1888./1951.

A.4. Količina gradiva

Podaci o količini gradiva izraženi su arapskim brojevima, tehničkim jedinicama (knj. - knjiga, kut. - kutija, kom. - komad, sv. - svezak, svež. - svežanj, fasc. - fascikl, omot, mapa) i dužnim metrima (d/m).

Najmanja količina gradiva izražena u dužnim metrima je 0,1 d/m (širina jedne arhivske kutije).

Primjer: 20 knj., 8 kut., 2 fasc. (1,8 d/m)

B. PODRUČJE SADRŽAJA ILI USTROJA

B.1. Sadržaj fonda ili zbirke

Sažeto su opisane vrste zapisa, opći predmetni sadržaj te vremenski i zemljopisni okvir nastanka gradiva kako bi se korisnicima omogućilo da ocijene njegovo potencijalno značenje.

Primjer: Fond sadrži fragmentarno sačuvano gradivo sudske uprave, Predsjedništva suda, Rudarskog suda, bilježničke i kaznene predmete, dok su građanski predmeti i predmeti Zemljišno-knjižnog odjela cjelovitiji. Sačuvani su kazneni prvostupanjski predmeti za teška kaznena djela, prijestupe i zločine, građanski parnični i vanparnični predmeti. Od vanparničnih predmeta sačuvani su predmeti ostavina, oporuka, Sirotinjskog starateljstva do raznih vanparničnih predmeta, a od predmeta Trgovačkog suda trgovački registri i trgovačka zbirka isprava inokosnih i društvenih tvrtki. Zemljišno-knjižni predmeti odnose se na grad Zagreb i Zagrebačku grunтовnu oblast s pripadajućim glavnim knjigama i zbirkom isprava u kojoj su pohranjeni spisi na osnovu kojih je izvršen upis u glavnu knjigu, posjedovnim listovima, grunтовnicom plemićkih dobara, katastarskim kartama Zagrebačke oblasti od 1854. do 1893. i grada Zagreba iz 1913.

B.2. Serije u fondu ili zbirci

Pod serijama podrazumijevamo zaokružene cjeline ili osnovne registraturne skupine. Kod svake serije navodi se njezin redni broj u sastavu fonda ili zbirke, njezin naziv, raspon godina gradiva i količina izražena u tehničkim jedinicama.

Primjer: 1. Sudska uprava, 1883. - 1918., 97 kut.
2. Građanski predmeti, 1851./1918., 29 knj., 199 kut.
3. Kazneni predmeti, 1885. - 1918., 16 knj., 10 kut.

4. Trgovački predmeti, 1876./1918., 25 knj., 167 kut.
5. Urbarski predmeti, 1858. - 1914., 3 knj., 238 kut.
6. Gruntovni predmeti, 1851./1918., 714 knj., 330 kut.
7. Bilježnički predmeti, 1870./1918., 8 kut.

B.3. Valorizacija fonda ili zbirke

Prema Pravilniku o evidencijama u arhivima, čl. 23. (NN 90/2002), valorizacija, odnosno vrednovanje arhivskog gradiva je rezultanta analize prema različitim kriterijima: značenje gradiva za povijesna i druga znanstvena istraživanja, stupanj sačuvanosti gradiva, njegova homogenost, cjelovitost, unikatnost, reprezentativnost, starost. U arhivskoj službi u Republici Hrvatskoj gradivo je kategorizirano u pet skupina:

- 0 Gradivo najveće nacionalne odnosno državne vrijednosti za šira znanstvena istraživanja;
- 1 Gradivo istaknute reprezentativnosti za nacionalnu odnosno državnu arhivsku cjelinu (klasu), a njegove su najvažnije vrijednosti u bitnom sintetizirane u gradivu 0. kategorije;
- 2 Gradivo od vrijednosti za šira područja, to jest za makro-regije Republike Hrvatske, odnosno za šira i važnija područja znanstvenih istraživanja, a njegove su najvažnije vrijednosti u bitnom sintetizirane u gradivu 0. i 1. kategorije;
- 3 Gradivo manje vrijednosti, važno za pojedine uže regije Republike Hrvatske, odnosno za manje važna područja istraživanja, čija je najvažnija vrijednost i u detaljima sadržana u gradivu 0., 1. i 2. kategorije;
- 4 Gradivo male i sporedne vrijednosti koje služi za ilustraciju onoga što je kao bitno i tipično za istraživanja već dokumentirano u gradivu 0., 1., 2. i 3. kategorije

Primjer: 1

Gradivo ovog fonda je od vrlo velike vrijednosti za povijesna istraživanja jer svjedoči o povijesnom razvoju i promjenama upravne i ekonomske organizacije slobodnog kraljevskog grada od srednjeg vijeka do sredine 19. stoljeća, tim više što, za razliku od drugih gradskih naselja u kontinentalnoj Hrvatskoj, Zagrebački Gradec jedini uspijeva zadržati svoj privilegirani i autonomni položaj kroz cijelo razdoblje svoga postojanja.

Većina isprava sačuvana je u izvornom obliku, a 97 isprava sastavljeno je na pergameni i provideno visećim pečatom. Treba naglasiti diplomatsku vrijednost vladarskih isprava (na primjer, darovnica kralja Bele IV. iz 1258., potvrđnice Zlatne bule iz 1270., 1324., 1359., potvrđnica prava na Markov sajam 1464., povelja iz 1569. o održavanju Cvjetnog sajma i druge). Među ostalim ispravama posebno treba istaknuti gradske statutarne odredbe iz razdoblja od 1242. do 1429., organizacijski statut iz 1609., njegovu reformiranu verziju iz 1618. i svečanu potvrđnicu koju je Gradecu dodijelio kralj Karlo VI. 1712. Osim isprava, u fondu se ističu i zapisnici sjednica Poglavarstva koji daju brojne podatke o načinu poslovanja gradske uprave. Veliku vrijednost imaju i zapisnici izjavnica (fessiones), popisi kuća i stanovnika, inventari, odredbe o limitacijama, te spisi o osnivanju Narodne straže 1848. Sačuvan je i spis o prvom letu balonom u Zagrebu, spis o saslušanju žena optuženih da su vještice, nekoliko nacrtu kuća, crkava i

kapela te nacrt gradskog zdenca. Fond može poslužiti kao izvor za brojna istraživanja ne samo iz područja političke i pravne, nego i socijalne i gospodarske povijesti grada Zagreba.

C. PODRUČJE UVJETA DOSTUPNOSTI I KORIŠTENJA

C.1. Jezik u gradivu

Naveden je jezik sadržan u gradivu. Ukoliko ima više jezika, navodi se svaki posebno.

Primjer: latinski, njemački, hrvatski, mađarski, talijanski

C.2. Pismo u gradivu

Navedeno je pismo sadržano u gradivu. Ukoliko ima više pisama, navodi se svako posebno.

Primjer: latinica, ćirilica

C.3. Arhivistička obavijesna pomagala

Prema čl. 22. navedenog Pravilnika o evidencijama u arhivima, obavijesna pomagala pružaju podatke o kontekstu i sadržaju fonda ili zbirke i tako omogućuju uporabu arhivskoga gradiva. Prema razini i intenzitetu opisa, razlikuju se: pregledi arhivskih fondova i zbirki, arhivski vodiči, inventari, regesta, popisi, kazala i drugo.

D. PODRUČJE KONTEKSTA

D.1. Naziv stvaratelja fonda ili zbirke

Navodi se naziv ustanove, organizacije ili pojedinca (pojedinaca) koji su odgovorni za nastanak, prikupljanje i čuvanje gradiva u fondu ili zbirki.

Primjer: KRALJEVSKI KOTARSKI SUD SAMOBOR
II. KLASIČNA GIMNAZIJA U ZAGREBU
HRVATSKI PJEVAČKI SAVEZ
OBITELJ ARBANAS

D.2. Sjedište stvaratelja fonda ili zbirke

Mjesto - sjedište stvaratelja arhivskog fonda ili zbirke navodi se u sadašnjem obliku na hrvatskom jeziku.

Primjer: Kurilovec, Novi Dvori, Zagreb, Stubica

D.3. Vremenski raspon djelovanja stvaratelja fonda ili zbirke

Navode se godine osnutka i prestanka rada stvaratelja fonda ili zbirke. Ako stvaratelj arhivskoga gradiva još postoji, navedena je samo početna godina njegova djelovanja i crtica s razmakom. Ukoliko nije poznata godina početka ili završetka djelovanja stvaratelja, tada je na njezino mjesto ili uz pretpostavljenu godinu

stavljen upitnik. Kod obiteljskih arhivskih fondova ne iskazuje se vremenski raspon postojanja obitelji - stvaratelja fonda.

Primjer: 1895. - 1948.

1846. -

1923. - ?

1949.(?) - 1954.

D.4. Promjene naziva stvaratelja fonda ili zbirke

Navedene su promjene naziva stvaratelja fonda ili zbirke, ukoliko ih je bilo tijekom njegova postojanja. Uz naziv u izvornom obliku, navedeno je i pripadajuće vremensko razdoblje djelovanja stvaratelja. Ukoliko se naziv stvaratelja nije mijenjao, to je naznačeno crticom s razmakom.

Primjer: Kraljevska donjogradska velika gimnazija u Zagrebu, 1895. - 1921.

Kraljevska II. velika gimnazija u Zagrebu, 1921. - 1925.

Druga državna gimnazija u Zagrebu, 1925. - 1929.

Druga državna klasična gimnazija u Zagrebu, 1929. - 1941.

Državna druga klasična gimnazija u Zagrebu, 1941. - 1945.

II. klasična gimnazija u Zagrebu, 1945. - 1948.

D.5. Historijat stvaratelja fonda ili zbirke

Sažeto su prikazani bitni podaci o postanku, razvoju i djelovanju stvaratelja fonda ili zbirke kako bi se arhivsko gradivo moglo smjestiti u povijesni i društveni kontekst i tako bolje razumjeti. Sukladno međunarodnoj normi arhivističkoga normiranoga zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji ISAAR (CPF), ukoliko je stvaratelj pravna osoba, naročita je pozornost posvećena njegovoj nadležnosti, svrsi, funkciji, pravnom okviru njegova djelovanja, području djelatnosti i administrativnom ustroju. Za osobe i obitelji navedena su i njihova puna imena i naslovi, podaci o njihovom rođenju i smrti, prebivališta, zvanja, službe i značajna dostignuća.

Primjer: Samoborska štedionica Samobor osnovana je 27. ožujka 1873. Društvo se temeljilo na pravilima koja su potvrđena na Glavnoj skupštini 27. ožujka 1876. Na čelu uprave bilo je ravnateljstvo od devet članova. Predmet poduzeća bilo je iznajmljivanje, kupnja i prodaja nekretnina, davanje predujma i kreditno poslovanje. Temeljem rješenja Ministarstva financija FNRJ od 8. siječnja 1947. proveden je upis likvidacije, VII. br. 25.948-46. Za likvidatora određena je Zemaljska banka za Hrvatsku, Centrala Narodne banke FNRJ za NRH. Rješenjem o preuzimanju aktive i pasive privatnih kreditnih poduzeća u likvidaciji, država je preuzela cjelokupnu aktivu i pasivu štedionice. Okružni sud za grad Zagreb objavio je 21. srpnja 1948. da je u Trgovačkom registru proveden upis brisanja Samoborske štedionice nakon dovršene likvidacije.

2.1.3 NEKOLIKO TEHNIČKIH NAPOMENA

Prvi svezak Vodiča sa svojih 1010 stranica formata A4 pokazao se ipak veoma opsežnom knjigom. Prilikom pripreme Vodiča (i Kazala) za tisak, upravo zbog njegove opsežnosti, odlučili smo se za nešto uže margine od standardne širine formata A4. Izabrani font slova u tekstu bio je Trebuchet MS, veličine 9, jer je vrlo pregledan,

čitljiv i nije preširok. Za naslove su korišteni fontovi Kabel Ult BT i Kabel Bk BT. Za zaglavlja stranica korišten je font Trebuchet MS, veličina 7, za paginaciju Trebuchet MS, veličina 8. Naša je preporuka da se, ako je to ikako moguće, priprema ne radi u Wordu nego u nekome od profesionalnih programa za pripremu teksta, na primjer u Adobe InDesignu. Word će poslužiti svrsi, ali se u radu s njime dosta elemenata mora podešavati ručno, što InDesign rješava automatski.

Potrebno je obratiti pažnju i na kvalitetu papira za tisak. Arhivski vodiči su kapitalna djela koja se ne izdaju često pa moraju dugo trajati. Zato se ne smije štedjeti na kvaliteti papira. Jednako tako, uvez mora biti dobre kakvoće i mora izdržati često listanje knjige. Vodič Državnog arhiva u Zagrebu (i Kazala) tiskani su na 70-gramskom papiru (offsetni knjižni blok 70g/m², kunstdruck 150 g/m²), s plastificiranim tvrdim uvezom, prošiveni i lijepljeni (ljepenka 3,0 mm).

2.2 BOOKMARKER

Kako bismo korisnicima dodatno olakšali snalaženje u Vodiču, osmislili smo prikladni bookmarker koji s prednje strane sadrži popis početnih i završnih stranica poglavlja, dok se na njegovoj poleđini nalaze objašnjenja nekih važnijih arhivističkih pojmova: signatura fonda ili zbirke, vremenski raspon gradiva, količina gradiva, sumarni arhivski inventar, analitički arhivski inventar, regest, arhivski popis, privremeni popis, serije u fondu ili zbirci, valorizacija arhivskog gradiva. Bookmarker je tiskan na tvrdem papiru te, osim što olakšava pregled knjige, može poslužiti i kao razdjelnik stranica.

3. KAZALA UZ 1. SVEZAK VODIČA

Prvi svezak Vodiča prate pripadajuća Kazala, uvezana u posebnu knjigu. Osim abecednog popisa fondova i zbirki i njihovog popisa prema matičnom broju, u Kazalima nalazimo abecedno i tematsko predmetno kazalo te kazalo osoba i kazalo mjesta. Kazala nisu rađena automatskom indeksacijom svih riječi u tekstu 1. sveska Vodiča, nego su sastavljena od pojmova sadržanih u odabranim elementima opisa fondova i zbirki, kako slijedi:

1. Naziv fonda ili zbirke;
2. Sadržaj fonda ili zbirke;
3. Valorizacija fonda ili zbirke;
4. Nazivi serija u fondu ili zbirci;
5. Naziv stvaratelja fonda ili zbirke;
6. Promjene naziva stvaratelja fonda ili zbirke.

Na takav odabir utjecala je s jedne strane činjenica da navedeni elementi opisa fondova i zbirki daju cjelovite, unikatne i autentične obavijesti o sadržaju fondova i zbirki i mogu korisnicima poslužiti kao najsigurniji putokaz pri istraživanju. S druge strane, saznanje da smo pripremajući Vodič za tisak i radeći u programu za obradu teksta, zapravo dobili i Vodič u elektroničkom formatu učinilo nas je sigurnijima prilikom izrade Kazala. Jer, znali smo: što ne objavimo u tiskanom izdanju, naći će se u internet izdanju, s neograničenim mogućnostima pretraživanja.

Prilikom izrade tematskih predmetnih kazala naročito je došla do izražaja i isplatila se terminološka disciplina koju su arhivisti ranije pokazali prilikom opisivanja

sadržaja i valorizacije gradiva. To je omogućilo izradu iscrpnog tematskog predmetnog kazala koje je obuhvatilo čak 23 cjeline:

1. Agrarna reforma, kolonizacija, eksproprijacija, nacionalizacija i konfiskacija;
2. Društva, udruge, udruženja;
3. Evidencije;
4. Financije, bankarstvo i porezi;
5. Fotografije i tiskovine;
6. Genealogija i heraldika;
7. Građevinarstvo i urbanizam;
8. Izbori;
9. Katastar;
10. Kultura i izdavaštvo;
11. Obrt, industrija i rudarstvo;
12. Odgoj i obrazovanje;
13. Političke stranke, društveno - političke organizacije i sindikati;
14. Poljoprivreda, vinogradarstvo, stočarstvo i veterina;
15. Pravosuđe;
16. Promet;
17. Stambena problematika;
18. Šumarstvo i lov;
19. Trgovina;
20. Turizam i ugostiteljstvo;
21. Vojna problematika;
22. Zadruge;
23. Zdravstvo i socijalna politika.

4. ONLINE VODIČ

Osim što je tiskan u knjizi, cjeloviti sadržaj 1. sveska Vodiča kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu nalazi se i na internetu, na URL adresi www.daz.hr/vodic (v. sliku 3.). Online Vodič programiran je na Opensource CMS platformi, temeljenoj na PHP i MySQL tehnologiji. Online izdanje Vodiča smješteno je na isti Linux poslužitelj na kojem je već ranije instalirana aplikacija FIZZ. Pristup online izdanju je potpuno slobodan, a za pregled Vodiča korisnici trebaju imati samo vezu na internet i neki od uobičajenih internet preglednika (Mozilla Firefox, IE ili neki drugi).

Struktura podataka u online Vodiču jednaka je onoj u tiskanom izdanju, razlika je samo u nazivlju: fondovi i zbirke grupirani su u 11 kategorija (prema klasama) i njima pripadajuće sekcije (prema podklasama), sukladno nacionalnoj arhivističkoj klasifikaciji. Svaki fond i zbirka opisani su u svojim zasebnim web-člancima koje

nadležni arhivisti kao web-administratori mogu editirati i izmijeniti, prema potrebi. To otvara brojne nove mogućnosti u odnosu na tiskano izdanje jer se podaci o fondovima i zbirkama mogu redovno ažurirati i nadopunjavati.

Osim toga, online Vodič sadrži i kategoriju *Izdvojeno* koja nije prisutna u tiskanom izdanju. Ta se kategorija dijeli na dvije sekcije: *Matične knjige* i *Kazalo osoba*.

Sekcija *Matične knjige* je proširena verzija postojećeg inventara Zbirke matičnih knjiga, koja osim popisa matičnih knjiga koje se čuvaju u Državnom arhivu u Zagrebu daje korisnicima i brojne druge podatke (shematizam župa, kazalo župa), dok je *Kazalo osoba* stalno rastuća baza podataka o osobama čija su imena zabilježena u raznim obavijesnim pomagalima Državnog arhiva u Zagrebu.

**Početna stranica Online Vodiča (detalj)
(slika 3)**

Osim što potpuno slobodno mogu pregledavati kompletni sadržaj Vodiča, korisnici mogu njegov prikaz na ekranu prilagoditi sebi, smanjujući ili povećavajući veličinu slova. Također, jednim klikom na pripadajuću ikonu, željeni sadržaj mogu poslati putem maila, konvertirati u PDF format ili ispisati na pisaču.

Jedna od najvećih vrijednosti online Vodiča su neiscrpane mogućnosti pretraživanja njegova sadržaja. Online Vodič se može pretraživati prema svakoj riječi u tekstu (v. primjer na slici 4)

VODIČ
KROZ FONDOVE I ZBIRKE
DRŽAVNOG ARHIVA U ZAGREBU

Naslovna

Traži

Ključna Riječ:

Sve riječi Bilo koju riječ Točan izraz

Redoslijedi:

Pretraži Samo: Članci Weblinkovi Kontakti Kategorije Sekcije Tekuće Vijesti

Ključna Riječ **evangel**

Ukupno rezultata: 12.

Prikazati

- Ostale knjige**
(Izdvojeno / Matične knjige)
Sadržaj Vrsta matične knjige Vremenski raspon Signatura **Evangel** isti MKK rođenih (s kazalom) 1865. - 1883. ...
- HR-DAZG-1169 Državna narodna škola u Gundulićevoj ulici**
(D. Odgoj i obrazovanje / D. 4. Osnovne / pučke škole)
... centra grada Zagreba, Gradsko poglavarstvo Zagreb tijekom 1938. donosi odluku o osnivanju nove osnovne škole na spomenutom području. U tu je svrhu Poglavarstvo iznajmljilo prostorje **Evangel** ičke crkvene ...
- HR-DAZG-166 Stručno - produžna škola Savska cesta**
(D. Odgoj i obrazovanje / D. 3. Dopunsko obrazovanje)
... godine 1938./1939. škola je smještena u zgradi **Evangel** ičke škole u Gundulićevoj ulici te djeluje kao Ženska stručno produžna škola Gundulićeva ulica. Od školske godine 1939./1940. nalazi se u zgradi ...
- HR-DAZG-130 Hjevačka dvorazredna trgovačka škola**
(D. Odgoj i obrazovanje / D. 3. Dopunsko obrazovanje)
... dvorazredna trgovačka škola s pravom javnosti u Zagrebu, 1941. - 1945. HISTORIJAT STVARATELJA fonda: Zakonskom odredbom Poglavnika NDH dr. Ante Pavelića od 27. prosinca 1941. odobreno je **Evangel** ičkoj ...
- HR-DAZG-153 II. ženska građanska škola Draškovićeva ulica**
(D. Odgoj i obrazovanje / D. 2. Srednje škole)
... mjeseci u Zavodu za gluhoonjeme, zatim od studenog 1914. godine u zgradi **Evangel** ičke škole, gdje ostaje do svibnja 1918., kada se seli u zgradu Kraljevske ženske realne gimnazije na Katarinin trg 5. U ...

Pretraživanje online Vodiča prema (korijenu) riječi "evangel" (detalj) (slika 4)

Korisnici su te mogućnosti online Vodiča vrlo brzo prepoznali, a to pokazuje i web-statistika koja svjedoči o velikom porastu broja posjetitelja web-stranice Državnog arhiva u Zagrebu nakon što je Vodič stavljen na web u studenome 2008. (s prosječnih 270 u kolovozu 2008. na 380 posjeta dnevno u razdoblju od studenoga 2008.).

5. ZAKLJUČAK

Prvi svezak Vodiča kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu je arhivističko obavijesno pomagalo koje sadrži arhivističke opise 1131 fonda i 17 zbirki pohranjenih u Državnom arhivu u Zagrebu (koliko ih je bilo krajem 2007. godine). Prvi svezak Vodiča, kao i Kazala koja ga prate, rezultat su nastojanja da se sastave integrirana arhivska obavijesna pomagala koja će obuhvatiti cjeloviti fondus Državnog arhiva u Zagrebu i olakšati arhivskim korisnicima pronalazak pravih informacija. Rad na prvom svesku Vodiča trajao je više od tri godine i prošao je nekoliko faza, od izrade web-aplikacije FIZZ, koja je omogućila unos podataka o fondovima i zbirkama, preko ispisa tih podataka i njihove provjere te konačnog uređenja višerazinskog i standardiziranog opisa arhivskih fondova i zbirki. U tom su procesu sudjelovali svi stručni arhivski djelatnici Državnog arhiva u Zagrebu, odnosno deset arhivista i šest arhivskih tehničara. Osim njih, svakako treba spomenuti i starije generacije naših kolega - prethodnika koji su svojim radom na sređivanju, obradi i opisu arhivskoga gradiva doprinijeli uspostavljanju intelektualnog nadzora nad gradivom i pomogli nam da ga učinimo dostupnim.

U međuvremenu, u Arhiv stalno pristižu novi fondovi te proces sređivanja i obrade gradiva nikada ne prestaje. Vrlo smo brzo postali svjesni potrebe za izdavanjem 2. sveska Vodiča u kojem ćemo opisati te nove akvizicije i proširiti postojeće opise fondova i zbirke bibliografskim podacima, podacima o njihovim dopunskim izvorima u drugim arhivima i srodnim ustanovama te podacima o stvarateljima arhivskog gradiva na području nadležnosti Državnog arhiva u Zagrebu.

No, to nije sve. Kako bismo doista dovršili rad na ovom prvom svesku Vodiča i učinili ga potpuno dostupnim svim našim korisnicima, bez obzira gdje se nalaze, postavili smo njegov sadržaj na internet. Osim toga, u pripremi je i elektroničko izdanje cjelovitog Vodiča kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu.

SUMMARY

EXPERIENCES GAINED DURING THE PRODUCTION OF THE ARCHIVAL GUIDE TO THE FONDS AND COLLECTIONS OF THE STATE ARCHIVES IN ZAGREB VOL. 1

The Archival Guide to the Fonds and Collections of the State Archives in Zagreb vol. 1 is a finding aid, which provides data about archival holdings of the State Archives in Zagreb (sum of 1131 fonds and 17 collections, originating from year 1258 to the beginning of the 21st century). The Archival Guide is created using a web-application FIZZ that allows multilevel and normative description of archival fonds and collections, searching and printing data about them. Fonds and collections presented in the Guide are grouped in 11 classes (from A to L) and subcategories, according to the Croatian National Archival Classification. Processing and structure of data are consistent with elements of international standards ISAD(G). Data is grouped in 4 description areas:

1. Identity statement area: Title, Reference Code, Dates, Quantity
2. Content and Structure area: Scope and Content, System of arrangement, Appraisal
3. Conditions of access and Use area: Language/scripts of material, Finding Aids
4. Context area: Name of creator(s), Administrative/Biographical history

The Archival Guide vol. 1 is linked to related Indexes, published in a separate book. This book contains an alphabetic catalogue of archival fonds and collections, the list of fonds and collections ordered by their archival master number, index of persons, index of places, and alphabetic and thematic indexes of items.

Also, an Online Archival Guide is accessible on the web for free. Each fond and collection is described in related web-articles, which can be edited or changed by archivists - site administrators. The Online Guide is created on Opensource CMS platform based on PHP and MySQL technology. Users can review complete archival holdings and search for particular data using full text search.